Makale Türü: Araştırma / *Research Article*
Makale Geliş Tarihi: 07.01.2026
Makale Kabul Tarihi: 21.04.2026

AKYİĞİT, Handan (2026), Aile Kurumu ve Modern Toplum: Mehmet Tayfun Amman Üzerine Analitik Bir Okuma *Tezkire Dergisi*. Yıl: 35 Sayı: 96. (89-104).

Aile Kurumu ve Modern Toplum: Mehmet Tayfun Amman Üzerine Analitik Bir Okuma*

The Family Institution and Modern Society: An Analytical Study of Mehmet Tayfun Amman's Thought

Handan AKYİĞİT**

Özet

Bu çalışma, Türk sosyolojisinin çağdaş isimlerinden Mehmet Tayfun Amman'ın eserleri çerçevesinde aile kurumuna yaklaşımını incelemektedir. Amman'a göre aile, yalnızca biyolojik ya da hukuki bir birlik değil; kültürel sürekliliğin, dini değerlerin ve toplumsal düzenin taşındığı temel bir kurumdur. Modernleşme, sekülerleşme ve küreselleşme süreçlerinin aile üzerindeki etkilerini değerlendiren Amman, Türkiye'de aile yapısında meydana gelen değişimleri basit bir çözülme anlatısıyla değil, dönüşüm ve kırılganlaşma kavramlarıyla açıklamaktadır. Bu yaklaşım, aileyi ne yalnızca geleneksel bir kurum olarak idealize eden muhafazakâr bir bakışa ne de bütünüyle bireysel tercihlere indirgenen modern bir birliktelik anlayışına teslim etmektedir. Aksine Amman, aileyi dinî referanslar ile toplumsal değişme arasındaki gerilim içinde, aynı zamanda bir medeniyet ve kültür taşıyıcısı olarak konumlandırmaktadır. Bu çerçevede makale, Amman'ın aileye ilişkin düşüncelerini üç ana eksen etrafında yeniden kurmaktadır. İlk olarak onun medeniyet tasavvuru ile aile anlayışı arasındaki ilişki açıklanmakta; ikinci olarak medeniyet kırılması ile kırılganlaşma arasındaki kavramsal ayrım aile sosyolojisi bağlamında tartışılmakta; üçüncü olarak ise sekülerleşme, toplumsallaşma, toplumsal cinsiyet, tüketim kültürü ve modernleşme eleştirisi üzerinden ailenin kırılganlaşmasının kuramsal temelleri ele alınmaktadır. Böylece Amman'ın aile sosyolojisinin, aileyi toplumsal değişmenin pasif bir sonucu olarak değil, medeniyet tasavvurlarının çatıştığı merkezi bir toplumsal alan olarak gördüğü gösterilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Tayfun Amman, Aile Sosyolojisi, Ailenin Kırılganlaşması, Medeniyet Kırılması, Sekülerleşme

Abstract

This study examines the approach to the family institution in the works of Mehmet Tayfun Amman, one of the contemporary figures of Turkish sociology. According to Amman, the family is not merely a biological or legal unit, but a fundamental institution through which cultural continuity, religious values, and social order are sustained. Evaluating the impacts of modernization, secularization, and globalization on the family, Amman explains the transformations in the structure of the family in Turkey not through a simplistic narrative of disintegration, but rather through the concepts of transformation and fragilization. This perspective neither adopts a conservative stance that idealizes the family as a purely traditional institution nor reduces it to an entirely individualized form of modern association. Instead, Amman positions the family within the tension between religious references and social change, while also conceptualizing it as a carrier of civilization and culture. Within this framework, the article reconstructs Amman's understanding of the family along three main axes. First, it analyzes the relationship between his conception of civilization and his understanding of the family. Second, it discusses the conceptual distinction between civilizational rupture and fragilization in the context of family sociology. Third, it examines the theoretical foundations of the fragilization of the family through themes such as secularization, socialization, gender, consumer culture, and critiques of modernization. In doing so, the study demonstrates that Amman's sociology of the family does not treat the family as a passive outcome of social change, but rather as a central social arena in which competing civilizational imaginaries intersect.

Keywords: Mehmet Tayfun Amman, Sociology of The Family, Fragilization of The Family, Civilizational Rupture, Secularization

* Bu çalışmanın arka planında, Türkiye'de 2025 yılından itibaren "Aile Yılı" ilanı ile aile kurumunun önemi, korunması ve karşı karşıya bulunduğu yapısal sorunlara ilişkin artan kaygılar belirleyici olmuştur. Bu çerçevede, söz konusu meseleleri ele almak üzere merhum Prof. Dr. Mehmet Tayfun Amman hocamız ile bir konferans düzenlemeyi arzu etmiş; bu niyetimi kendisiyle paylaştığımda hocamızın bundan memnuniyet duyduğunu görmek benim için ayrıca anlamlı olmuştur. Ramazan sonrasında bu planı hayata geçirmek üzere konuşmuş olmamıza rağmen, ne yazık ki bu niyet gerçekleşme imkanı bulamamıştır. Bugün bu satırlarda ifade etmeye çalıştığım pek çok düşünce, aslında merhum Amman hocamızla müzakere etmeyi arzu ettiğim, öğrencilerimizin, akademisyenlerin ve konuya ilgi duyan herkesin üzerinde yeniden düşünmesi gerektiğine inandığım merhum hocamızın değerlendirmelerini kapsamaktadır. Bu yönüyle bu metin, bir bakıma, merhum hocamızla gerçekleştirmeyi dilediğimiz ilmi sohbetin hatırasını ifade etmek için kaleme alınmıştır.

** Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, hakyigit@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7619-1638

Giriş

Türk sosyolojisi, Osmanlı'nın son dönemlerinden Cumhuriyet'in kurumsal yapılanmasına uzanan tarihsel süreç içinde farklı düşünsel damarlardan beslenerek şekillenmiş ve zamanla kendi özgül kavramsal zeminini oluşturmuş bir disiplindir. Ziya Gökalp, Prens Sabahattin ve Hilmi Ziya Ülken, Mehmet İzzet gibi isimler, bu disiplinin erken dönem kurucu figürleri arasında yer almakta; toplumsal yapı, değişme, kültür ve modernleşme meselelerine ilişkin geliştirdikleri perspektiflerle Türk sosyolojisinin entelektüel yönelimlerini belirlemişlerdir (Kaçmazoğlu, 2013). Bununla birlikte Türk sosyolojisi, yalnızca kurucu kuşağın ortaya koyduğu çerçevelerle sınırlı kalmamış, sonraki dönemlerde farklı alt alanlarda çalışan akademisyenlerin katkılarıyla hem tematik hem de yöntemsel bakımdan genişlemiş ve çoğulculaşmıştır. Bu genişleme süreci içerisinde, toplumsal yapıyı kültür, din, aile, spor ve modernleşme ekseninde birlikte düşünebilen çağdaş isimler ayrı bir önem kazanmıştır. Prof. Dr. Mehmet Tayfun Amman da bu çağdaş temsilciler arasında yer almakta olup özellikle sosyal yapı, kültür, din ve spor sosyolojisi alanlarında ortaya koyduğu çalışmalarla dikkat çekmiştir.

1962 yılında doğan Amman, akademik yaşamı boyunca yalnızca spor sosyolojisine yaptığı katkılarla değil, toplumsal yapı ve sosyal değişim süreçlerini farklı boyutlarıyla ele alan yaklaşımıyla da öne çıkmıştır. Lisans ve lisansüstü düzeyde verdiği dersler, yetiştirdiği öğrenciler ve çeşitli akademik çalışmaları aracılığıyla sosyoloji disiplininin hem teorik hem de uygulamalı yönlerine katkı sunmuştur. Nitekim onun akademik kişiliği yalnızca kaleme aldığı metinlerde değil, derslerinde, söyleşilerinde ve kamuya açık yaptığı konuşmalarında da belirgin biçimde izlenebilmektedir. Kendi ifadesiyle meslek hayatı boyunca öğrenciliğini akademisyenliğinin önünde tutan, bildiklerinin hocası, bilmediklerinin ise öğrencisi olma gayesiyle hareket eden Amman, bu entelektüel tutumu düşünsel üretiminin yanı sıra akademik ilişkilerine ve pedagojik yaklaşımına da yansıtmıştır.[1] Bu yönüyle Amman, yalnızca belirli alt alanlarda eser vermiş bir akademisyen ve entelektüel olmanın ötesinde, aynı zamanda Türk sosyolojisinde düşünme biçimiyle iz bırakmış bir isim olarak değerlendirilmektedir. Amman'ın Mart 2026 yılında geçirdiği ani kalp krizi sonucu aramızdan ayrılmış olması onun bu çok yönlü akademik birikimin zamansız biçimde son bulması Türk sosyolojisi açısından son derece hazin bir durumu ortaya çıkarmıştır.

[1] Sakarya Üniversitesi Tarih bölümü tarafından düzenlenen "Çarşamba Konferansları" isimli seminer programı kapsamında davetli konuşmacı olarak yapmış olduğu "Sosyolog Perspektifiyle Tarih-Sosyoloji İlişkisi" başlıklı konuşması kapsamında bu ilkesine değinmektedir. Bkz. https://www.youtube.com/watch?v=lBgqhXykIsQ

Amman'ın sosyolojik yaklaşımını dikkat çekici kılan hususlardan biri onun toplumsal kurumları yalnızca yapısal ya da işlevsel boyutlarıyla değil, aynı zamanda kültür ve medeniyet bağlamı içindeki anlam dünyaları içinde ele almasıdır.[2] Bu yaklaşımın en belirgin biçimde gözlemlenebildiği alanlardan biri aile meselesidir. Nitekim Amman, aileyi yalnızca özel hayat alanına ait, sınırları belirli bir sosyal kurum olarak değerlendirilen dar çerçevenin ötesine taşımaktadır. Onun düşüncesinde aile, bir yandan toplumsal yapının kurucu unsurlarından biri olarak öne çıkarken, diğer yandan kültürel ve ahlaki sürekliliğin başlıca taşıyıcısı niteliği kazanmaktadır. Bu bakımdan aileyi anlamak, sadece evlilik, ebeveynlik ya da hane içi ilişkiler gibi mikro düzeydeki olguları incelemekle sınırlı değildir; aynı zamanda toplumun değer dünyasını, kültürel örüntülerini ve medeniyet tasavvurunu kavramayı da gerekli kılmaktadır. Tam da bu nedenle Amman'ın aile sosyolojisi, modernleşme ve sekülerleşme süreçlerinin aile üzerindeki etkilerini salt doğrusal bir çözülme anlatısı içinde ele almaktan ziyade, medeniyet tasavvuru, kültürel süreklilik ve kırılganlaşma arasındaki karşılıklı ilişkiler üzerinden açıklayan daha bütünlüklü bir perspektif sunmaktadır. Dolayısıyla onun aileye ilişkin yaklaşımı, yalnızca aile sosyolojisi bakımından değil, Türkiye'de modernleşme tartışmalarının sosyolojik arka planını anlamak açısından da önemli bir kuramsal imkan taşımaktadır. Bu noktada Amman'ın aileye dair yaklaşımının sistematik biçimde incelenmesi, hem onun sosyolojik düşüncesinin iç mantığını açığa çıkarmak hem de aile, kültür ve modernleşme arasındaki ilişkileri Türkiye bağlamında yeniden değerlendirmek bakımından anlamlı hale gelmektedir. Buradan hareketle bu çalışma, Mehmet Tayfun Amman'ın aile sosyolojisini, onun modernleşme, sekülerleşme, kültür ve toplumsal değişme konularındaki değerlendirmeleriyle birlikte ele almayı amaçlamaktadır. Başka bir ifadeyle bu yazıda, Amman'ın aileyi nasıl kavramsallaştırdığını, bu kavramsallaştırmayı hangi temalar etrafında kurduğunu ve aile kurumunu daha geniş bir medeniyet ve toplumsal değişim çerçevesi içinde nasıl konumlandırdığını ortaya koymayı hedeflemektedir.

Bu amaç doğrultusunda çalışma, nitel araştırma desenine dayalı olarak belge incelemesi yöntemi çerçevesinde yürütülmüştür. Araştırmanın veri setini, Mehmet Tayfun Amman'ın aile, modernleşme, sekülerleşme, kültür ve toplumsal değişme konularına ilişkin yayımlanmış kitapları, akademik ma-

[2] Amman'ın bu yaklaşımının arka planını anlayabilmek açısından Akyiğit'in (2019) Prof. Dr. Mehmet Tayfun Amman ile gerçekleştirdiği söyleşi önemli bir referans noktasıdır. Söyleşide, tarih ile sosyoloji arasındaki disipliner ayrışma; sosyolojinin nomotetik, tarihin ise idiografik bilgi üretme biçimiyle ilişkilendirilmekte ve bu ayrımın sosyal bilimlerde doğurduğu yöntemsel sonuçlar tartışılmaktadır. Bunun yanı sıra tarihsel sosyoloji ile sosyal tarih arasındaki ilişki, sosyolojik bilginin tasvir, açıklama, anlama, anlamlandırma ve yorumlama aşamaları, Türkiye'de modernleşme sürecinde ortaya çıkan "tarih kırılması" meselesi ve toplumsal/tarihsel gerçekliğin anlaşılmasında disiplinler arası çalışmanın gerekliliği ele alınmaktadır.

kaleleri, kitap bölümleri ve çeşitli yazılı çalışmaları ile kamuya açık dijital mecralarda yer alan konferans kayıtları, söyleşileri ve ders anlatımları oluşturmaktadır.[3] Böylece araştırmada yalnızca yazılı akademik metinlerle yetinilmemiş, Amman'ın düşünsel dünyasını daha kapsamlı biçimde kavrayabilmek amacıyla farklı türden yazılı ve görsel-işitsel materyaller birlikte değerlendirilmiştir. Bu materyaller, araştırmanın amacı doğrultusunda birincil ve ikincil kaynaklar olarak ele alınmış, Amman'ın aile sosyolojisine ilişkin kavramsal çerçevesi, temel temaları ve yorum hatları bu malzeme üzerinden çözümlenmiştir.

Araştırma sürecinde elde edilen veriler ise betimsel ve tematik analiz yaklaşımıyla incelenmiştir. Bu doğrultuda metinler ve konuşma kayıtları; medeniyet, sekülerleşme, aile, kırılganlaşma, toplumsallaşma ve kültürel süreklilik gibi ana temalar etrafında sınıflandırılmış, tekrar eden kavramsal örüntüler ile anlam ilişkileri karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmiştir. Özellikle dijital platformlarda yer alan konuşmalar ve söyleşiler, yalnızca yazılı metinleri destekleyen yardımcı malzemeler olarak değil, Amman'ın belirli toplumsal sorunlara ilişkin doğrudan değerlendirmelerini yansıtan birincil nitelikte veriler olarak ele alınmıştır. Böylelikle çalışma, Amman'ın aileye ilişkin yaklaşımını yalnızca yayımlanmış akademik metinlerle sınırlı kalmadan, farklı ifade biçimlerini birlikte dikkate alan bütüncül bir yorumlama çerçevesi içinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Medeniyet Tasavvuru[4] Bağlamında Aile

Amman'ın aileye ilişkin görüşlerini anlamanın ilk adımı, onun medeniyet ve kültür ilişkisine dair yaklaşımını kavramaktan geçer. Modern sosyal bilim-

[3] İlgili kavram haritaları ve temaların oluşturulması sürecinde, Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğrencilerinden Enise Özturna'nın lisans döneminden itibaren titizlikle tuttuğu ders notları, her aşamada bağlamı daha derinlikli ve bütünlüklü biçimde kavramama kıymetli katkılar sunmuştur. Benzer şekilde, Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde merhum Mehmet Tayfun Amman'ın danışmanlığında doktora eğitiminin bir dönemini sürdüren Canbaz (2026)'ın, lisans eğitiminden doktora sürecine uzanan dönemde konuya ilişkin Millet Gazetesinde kaleme aldığı yazılar ve paylaştığı hatıralar, bu çalışmanın arka planını besleyen önemli bir düşünsel zemin teşkil etmiştir. Her iki ismin de hocalarına duydukları vefa, ilmi birikimi muhafaza etme ve aktarma konusundaki hassasiyetleriyle birleşerek bu çalışmaya dolaylı fakat derin bir katkı sunmuştur. Bu vesileyle kendilerine teşekkür ederim.

[4] Bu çalışmada "tasavvur" kavramının sıkça kullanılması, yalnızca terminolojik bir tercih değil, aynı zamanda bilinçli bir kavramsal yönelimi ifade etmektedir. Özellikle "medeniyet tasavvuru" ifadesiyle kastedilen şey, yalnızca zihinsel bir kurgu ya da soyut bir düşünce şeması değil; insanı, aileyi, toplumu, ahlakı ve kültürel sürekliliği belirli bir anlam ufku içinde konumlandıran daha derin bir bakış açısıdır. Bu kullanım, bir yönüyle merhum Mehmet Tayfun Amman'ın medeniyet, aile ve kültürel çözülme meselelerine yaklaşımını yansıtma çabasına, diğer yönüyle ise onun sosyoloji ile tasavvuf arasında ilişki kuran düşünsel hattına dayanmaktadır. Nitekim Amman (2017) *Anlamak ve Arınmak: Sosyoloji ile Tasavvuf Arasında Köprülerin Kurulması* başlıklı çalışmasında sosyolojiyi toplumu anlama, tasavvufu ise insanın iç dünyasını arındırma ve anlamlandırma imkânı bakımından birlikte düşünmenin mümkün olduğunu göstermekte; böylece toplumsal gerçekliğin yalnızca yapısal değil, aynı zamanda anlam ve değer boyutlarıyla da kavranabileceğine işaret etmektedir. Bu sebeple çalışmada "tasavvur" kavramı, Amman'ın bakış açısını daha doğru yansıtmak ve onun aileye, kültüre ve medeniyete ilişkin değerlendirmelerindeki anlam derinliğini korumak amacıyla özellikle tercih edilmiştir.

lerde medeniyet çoğu zaman teknik ilerleme, kurumsallaşma ve gelişmişlik düzeyiyle ilişkilendirilirken; kültür daha çok gündelik hayat pratikleri ve anlam dünyasıyla sınırlı bir alan olarak ele alınmaktadır. Amman (2010) ise bu ikili ayrımı yetersiz bulur. Ona göre medeniyet ile kültür arasında ontolojik bir kopuş değil, süreklilik ve karşılıklı etkileşim ilişkisi vardır. Bu bakış açısında medeniyet, yalnızca maddi ilerlemenin ya da kurumsal gelişmenin adı değildir; insanın varlık, bilgi ve değer anlayışını belirleyen bütüncül bir dünya görüşüdür. Kültür ise bu dünya görüşünün toplumsal hayatta somutlaşmış biçimini ifade eder. Bu nedenle kültür, biyolojik olarak aktarılan değil; öğrenilen, aile ve sosyalleşme süreçleri içinde kuşaktan kuşağa taşınan bir birikimdir. Din de bu kültürel birikimin şekillenmesinde merkezi bir rol oynar. Amman'ın dikkat çektiği önemli hususlardan biri, "sırf dini" olan pratiklerin kültürle bütünleştiğinde "kültürel dini" pratikler haline gelmesi ve böylece toplumsal etkilerini artırmasıdır.

Amman (2010)'ın yaklaşımında modernleşme, yalnızca teknik ya da siyasal bir değişim süreci değildir; aynı zamanda insan anlayışını, gündelik hayatı ve değerler sistemini dönüştüren kapsamlı bir zihniyet değişimidir. Bu nedenle modernleşmenin aile üzerindeki etkilerini anlamak için yalnızca hukuki düzenlemelere ya da kurumsal dönüşümlere bakmak yeterli olmaz; davranış kalıpları, zihniyet dünyası, gündelik hayat pratikleri ve kuşaklar arası ilişkiler de dikkate alınmalıdır. Nitekim Amman, sekülerleşmeyi açıklarken açık ve örtük biçimler arasında ayrım yaparak, bu dönüşümün görünür olduğu kadar örtük ve gündelik düzeylerde de işlediğini göstermektedir.

Bu noktada Amman (2000: 64)'ın sekülerleşme özelinde sosyolojik değerlendirmesi, onun toplumsal değişmeye nasıl baktığını açık biçimde ortaya koymaktadır: "Günümüz sosyolojisinde Bourdieu'nün 'inşacı yapısalcılık' ya da Giddens'ın 'yapılaşma' teorileri gibi açılımlarla klasik sosyolojinin makro/mikro, yapı/eylem vb. dikotomileri büyük ölçüde aşılmış, toplum her şeyin her şeyle ilişkili olduğu 'karmaşık bir sistem' olarak görülmeye başlanmıştır. Toplumsal kurumlar bireyi şekillendirirken, bireyin de tercihleriyle toplumsal kurumları yeniden ürettiği son derece açıktır. Dolayısıyla sekülerleşme gibi süreçlerin analizinde bir taraftan toplumsal dinamikler, diğer taraftan bireyin zihniyet ve onun tezahüründen ibaret olan davranış dünyasındaki değişmeler ve aralarındaki döngüsel ilişki göz önünde bulundurulmalıdır". Bu yaklaşım, Amman'ın aileyi neden yalnızca kurum olarak değil, aynı zamanda kültürel ve ahlaki sürekliliğin taşıyıcısı olarak gördüğünü de açıklar. Aile, onun düşüncesinde eğitim, din, ekonomi ve toplumsallaşma gibi alanlarla temas eden, bu nedenle toplumsal değişmenin en görünür biçimde izlenebildiği kurumlardan biridir. Aynı zamanda aile, medeniyet tasavvurunun

gündelik hayat içindeki en somut tezahür alanlarından biridir. Kültür ve medeniyet arasındaki uyumun sürmesi, büyük ölçüde aile içindeki değer aktarımı ve toplumsallaşma süreçlerine bağlıdır. Amman'ın medeniyet anlayışı, teknik rasyonalitenin hakim olduğu modern medeniyet kavrayışından farklı olarak anlam, ahlak ve inanç boyutlarını merkeze alır. Bu nedenle bir medeniyetin sürekliliği, yalnızca kurumların varlığını korumasıyla değil; o kurumları mümkün kılan değerler sisteminin devamıyla mümkündür. Değerler sistemindeki aşınma ise toplumsal çözülmenin en önemli işaretlerinden biridir (Amman, 2007; 2010; 2012; 2015b). Türkiye'nin modernleşme tecrübesi de bu bağlamda, yerel kültürel örüntüler ile Batı merkezli medeniyet tasavvuru arasındaki sürekli müzakere, çatışma ve yeniden biçimlenme süreci olarak okunmalıdır.[5]

Medeniyet Kırılması ve Ailenin Kırılganlaşması

Amman'ın aile sosyolojisinde anahtar kavramlardan biri "kırılganlaşma"dır. Ancak bu kavramı doğru anlamak için önce "medeniyet kırılması" ile arasındaki farkı netleştirmek gerekir. Çünkü bu iki kavram çoğu zaman birbirinin yerine kullanılsa da, sosyolojik düzlemde farklı ontolojik ve tarihsel durumlara işaret etmektedir. Medeniyet kırılması, en genel anlamıyla, bir toplumsal formu kuran anlam dünyasının, normatif çerçevenin ve epistemik referansların köklü biçimde çözülmesini ifade eder. Farklı yazarlarda bu ifade, bir toplumun tarihi-kültürel sürekliliğinin kopması, uygarlıkların çözülüşü, çoklu modernlikler, medeniyetler arası çatışma hatları ya da modern uygarlığın ahlaki temellerini sarsan büyük felaketler gibi farklı anlam katmanları taşır.[6] Türkiye bağlamında "medeniyet kırılması" kavramını en açık biçimde

[5] Türkiye'nin modernleşme tecrübesini açıklayan sosyolojik kullanımda Amman'ın uygarlıkların yükseliş ve çöküşünü açıklayan tarih felsefesinde Spengler (2024) ve Toynbee (1934-61); modernliğin tekil değil çoğul olduğunu savunan eleştirel yaklaşımda Eisenstadt (2000), Braudel (2017) gibi tarih felsefecisi ve sosyologların çalışmalarının etkisi olduğunu görebilmekteyiz. Ancak Spengler, Toynbee medeniyet teorileri büyük ölçekli tarihsel ve jeopolitik açıklamalar sunarken, Amman'ın yaklaşımı medeniyet kırılmasını toplumsal hafıza ve kurumsal dönüşüm düzeyine indirerek daha somut bir sosyolojik okuma imkanı verdiğinin altını çizmek isterim. En özgün katkı da Amman'ın kopuş vurgusuyla, Eisenstadt'ın çoğul moderniteler yaklaşımıyla birlikte düşünmekten çıkacaktır.

[6] Braudel (2017), Chakrabarty (2012), Spengler (2024) ve Toynbee (1934-61) medeniyetleri uzun süreli yapılar, döngüsel ritimler ve özgül tarihsel dinamikler içinde ele alarak tek çizgili ilerleme anlayışını sorgular; Eisenstadt (2000) ise bu çerçeveyi genişleterek modernliğin farklı medeniyet bağlamlarında çoğul biçimlerde ortaya çıktığını ileri sürer. Taylor (2014) ise "medeniyet kırılması/epistemik dönüşüm" tartışmasına özellikle modern sekülerliğin nasıl ortaya çıktığını açıklama biçimi üzerinden eklemlenebilir. Taylor, özellikle *Seküler Çağ* eserinde modernliği, dinin basitçe gerilemesi olarak değil, "inanmanın artık bir zorunluluk değil seçenek haline geldiği" tarihsel bir dönüşüm olarak analiz eder. Bu açıdan modernlik, tek bir epistemik kopuştan ziyade, inanç, özne ve toplumsal tahayyül biçimlerinin uzun süreli bir yeniden yapılanmasıdır. Bu yaklaşım, Braudel ve Eisenstadt'ın çok katmanlı tarih anlayışıyla uyumlu biçimde, modernliği homojen bir kırılma değil, farklı medeniyet bağlamlarında farklı yoğunluklarda yaşanan bir dönüşüm olarak

kullanan isimlerden biri Mehmet Tayfun Amman'dır. Amman (2015a), Türkiye'nin iki yüz yıllık modernleşme serüvenini, "medeniyet kırılması" denebilecek büyük bir tarihi kopuşla birlikte düşünür ve bu kopuşun en az beş alanda yaşandığını ifade ederek bunları *tarih, kültür, dil, din ve devlet* özelinde *Miralay Doktor Hüseyin Remzi ve Ahlâk-ı Hamîdi* isimli makalesinde ayrıntılı bir şekilde tartışarak işler. Bu yaklaşımda mesele yalnızca "değişim" değildir; asıl vurgu, bir medeniyet birikimiyle yeni kurumlar arasındaki sürekliliğin kopmuş olmasıdır. Amman'ın medeniyet kırılmasına yönelik açıklamalarıyla birlikte aileyi okumaya çalıştığımızda "kırılgan", "kırılganlaşma" ya da "çözülme" kavramları arasındaki bağı daha net anlayabiliriz: Medeniyet kırılması neticesinde yaşanan kültürel kırılmayla birlikte aile, yalnızca işlevleri değişen bir kurum olmaktan çıkar; niçin var olduğu sorusuna verilen cevabın da dönüştüğü bir yapıya yönelir. Bir başka deyişle kırılma, ailenin ontolojik statüsünü değiştirir; onu anlam kurucu bir kurum olmaktan uzaklaştırabilir. Kırılganlaşma ise yapısal sürekliliğin korunduğu, fakat bu yapının taşıyıcı kapasitesinin zayıfladığı durumu anlatır.[7] Böyle bir durumda aile ortadan kalkmaz, varlığını sürdürür, ancak duygusal, normatif ve işlevsel düzlemlerde aşınmaya uğrar. Kuşaklar arası ilişkilerin zayıflaması, bakım pratiklerinin parçalanması, aile içi dayanışmanın azalması ve aidiyet duygusunun gevşemesi bu sürecin somut görünümleri arasında sayılabilir. Bu yüzden kırılganlaşma, ani bir çözülmeden çok, süreklilik içinde yaşanan bir zayıflama ve gerilim halidir.[8] Ona göre modernleşme ile yaygınlaşan yeni medeniyet

okuma imkânı sunar. Bu perspektife karşılık Huntington (2008), medeniyetler arasındaki kültürel süreklilik ve farklılaşmaları vurgulayarak modernliğin evrensel değil, belirli bir medeniyete özgü kategoriler içerdiğini savunur. Bilgi düzleminde Foucault (2011)'nun "episteme" ve "epistemik kırılma" kavramları, tarihsel dönemler arasında bilgi rejimlerinin köklü biçimde değiştiğini gösterirken, Kuhn (2017) ve Bachelard (2008; 2009) gibi isimler bilimsel dönüşümleri paradigma değişimi ve epistemolojik kopuş kavramlarıyla açıklar. Bu tartışmalar, Koselleck (2004)'in kavramsal tarih yaklaşımında da görüldüğü üzere, modernitenin süreklilik ve kopuş dinamikleri üzerinden şekillendiğine işaret eder. Asad (2015), epistemik kırılmayı seküler devlet, bilim ve bireysel inanç ekseninde gelişen daha geniş bir medeniyet dönüşümü olarak yorumlayarak, modern din anlayışının tarihsel ve medeniyete özgü bir kurgu olduğunu ortaya koyar. Genel olarak bu teorik çerçeveler, medeniyeti, modernleşme sürecini birer nesnel olgu olarak değil, belirli bilgi ve değer sistemleri içindeki dönüşümler sonucu ortaya çıkan algısal yapılar olarak ele alır.

[7] Lorey (2016), neoliberal dönemde merkezi hale gelen "kırılganlık, kırılgan, kırılganlaşma" kavramlarını tartışırken, kırılganlaşmayı güvencesizlik ve korku üreten süreğen bir süreç; kırılmayı ise tarihsel seyrin keskin değişimi olarak ele almaktadır.

[8] Bu kavramsal ayrım, postkolonyal literatür ışığında daha da derinleştirilebilir. Postkolonyal literatürde (Bhabha (2016), Spivak (2020), Fanon (2020), Said (1999; 2021)) hem kopuş hem de devamlılık meseleleri ele alınmakta, kimi durumlar kesintili dönüşüm süreçleri, kimi durumlar ise kırılgan kimlik arayışları olarak tartışılmaktadır. Bu alanda, kırılma genelde sömürge sonrası tarih akışındaki radikal değişimlere; kırılganlaşma ise yaygın toplumsal belirsizliklere işaret edecek biçimde ele alınmıştır. Postkolonyal kuramcılar, aileyi, kültürel sürekliliğin ve kimlik aktarımının temel mekanlarından biri olarak ele almışlardır. Bu çerçevede kolonyal müdahaleler, yalnızca siyasal ve ekonomik yapıları değil, aynı zamanda aileyi düzenleyen normatif ve sembolik çerçeveleri de dönüştürmüştür. Bu dönüşüm bazı bağlamlarda medeniyet kırılmasına

tasavvuru, geleneksel anlam dünyasını aşındırmakta, fakat bu aşınma aileyi bir anda ortadan kaldırmamaktadır. Aile varlığını sürdürmekte, ancak anlam üretme ve aktarma kapasitesi giderek zayıflamaktadır. Dolayısıyla kırılganlaşma, medeniyet kırılmasının zorunlu ve tamamlanmış bir sonucu değil, çoğu zaman onun öncesinde ya da onunla eşzamanlı biçimde ortaya çıkan geçişsel bir durum olarak düşünülmelidir.

Bu kavramsal fark aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Tablo 1. Medeniyet kırılması ve kırılganlaşma arasındaki temel farklar

Boyut	Medeniyet kırılması	Kırılganlaşma
Neden	Keskin, dışsal ve üstten müdahaleler	Süreğen ve içkin süreçler
Zaman düzlemi	Ani ve belirgin kopuş	Yavaş, kümülatif aşınma
Ölçek	Makro/toplumsal düzey	Mikro-mezo-makro düzeyler arası
Sonuç	Yeni tarihsel dönem, köklü yön değişimi	Süreklilik içinde zayıflama
Analitik özellik	Olay odaklı tarihsel kırılma	Süreç odaklı gerilim ve aşınma

Bu çerçevede Amman'a göre aile, modernleşmenin en görünür biçimde izlenebildiği kurumlardan biridir. Türk toplumunda aile yapısı bir yandan modern yaşam tarzı, bireyselleşme ve ekonomik dönüşümün etkisiyle değişirken, diğer yandan geleneksel değerlerin taşıdığı kültürel temelleri de tamamen kaybetmemektedir. Bu nedenle aile, farklı medeniyet tasavvurlarının aynı anda karşılaştığı ve gerilim ürettiği bir alan haline gelmektedir.

Amman'ın yaklaşımında modern medeniyetin birey merkezli toplumsal modeli, aile ve gelenek üzerinde aşındırıcı bir etki yaratmaktadır. Modern kültür, bireyi mümkün olduğunca bağlarından bağımsız ve kendi kendine yeterli bir özne olarak tanımlarken; gelenek merkezli medeniyet anlayışı bireyi anlam, sorumluluk ve aidiyet ilişkileri içinde konumlandırır. Medeniyet krizi, yüzeyde görüldüğü gibi basitçe özgürleşme değil, daha derinde anlam dünyasının kaybı olarak okunmalıdır. Bu kayıp ailede, kuşaklar arası aktarımın sekteye uğraması, kültürel aidiyetin zayıflaması ve ilişkilerin daha işlevsel hale gelmesi biçiminde görünürlük kazanır. Sonuç olarak ailenin kı-

yol açarak yerel aile formunun anlam dünyasını parçalamış; bazı durumlarda ise aile biçimlerinin devam ettiği ancak hibritleştiği bir kırılganlaşma sürecini tetiklemiştir. Bu hibritleşme, aile içinde süreklilik ile değişim arasında gerilimli bir "arada kalmışlık" durumu üretmektedir. İslam düşüncesi açısından bakıldığında ise İbn Haldun (2023) ve Malik bin Nebi'nin (2023; 2001) yaklaşımlarında aile, akrabalık bağları ve toplumsal dayanışma, toplumun sürekliliğini sağlayan temel unsurlar arasında değerlendirilebilir. İbn Haldun'da bu mesele daha çok nesep, akrabalık ve asabiyet kavramları etrafında ele alınırken; Malik bin Nebi'de medeniyetin yeniden inşası, kültürel süreklilik, ahlaki çözülme ve toplumsal ilişkiler ağının yeniden kurulması bağlamında tartışılmaktadır. Bu bağlamda klasik düşünürler, aileyi yalnızca bir toplumsal birim değil, aynı zamanda ahlaki ve ontolojik bir düzenin taşıyıcısı olarak değerlendirmiştir. Bu perspektiften hareketle de medeniyet kırılması, ailenin bu taşıyıcı rolünü yitirmesi anlamına gelirken; kırılganlaşma, söz konusu rolün tamamen ortadan kalkmadan zayıflaması şeklinde yorumlanarak Amman'ın medeniyet kırılması tezi hem postkolonyal hem de self-oryantalist kuramlar aracılığıyla zenginleştirilebilecek bir bağlamda konumlanmaktadır.

rılganlaşması bu bakımdan dört temel görünüm altında değerlendirilebilir: İlk olarak *fedakarlık, sorumluluk ve sadakat gibi aileyi bir arada tutan değerlerin normatif gücü zayıflamaktadır*. İkinci olarak, *otorite ve rol yapıları belirsizleşmektedir; geleneksel ailede görece net olan rol dağılımları, modern eşitlik ve bireysel tercih söylemleriyle yeniden tanımlanırken istikrarlı bir denge üretmekte zorlanmaktadır*. Üçüncü olarak *kuşaklar arası süreklilik zedelenmektedir; bilgi, değer ve yaşam tarzı aktarımı parçalı bir görünüm kazanmaktadır.* Dördüncü olarak ise *aile, bireyin köklendiği anlam evreni olmaktan çıkarak daha geçici ve işlevsel bir birliktelik formuna yaklaşmaktadır*.

Ailenin Kırılganlaşmasının Ana Hatları

Amman'ın aileye ilişkin değerlendirmelerinde kırılganlaşma, yalnızca aile içi ilişkilerde gözlenen bazı işlev kayıplarını ya da değer aşınmalarını ifade eden dar bir kavram değildir. Aksine bu durum, modernleşme ile birlikte değişen insan, toplum ve medeniyet tasavvurunun aile kurumu üzerindeki yansımalarını görünür kılan daha kapsamlı bir çözümleme alanına işaret etmektedir. Bu nedenle fedakârlık, sorumluluk ve sadakat gibi değerlerin normatif gücünün zayıflaması; otorite ve rol yapılarının belirsizleşmesi; kuşaklar arası sürekliliğin zedelenmesi ve ailenin kalıcı bir anlam evreni olmaktan uzaklaşarak daha geçici ve işlevsel bir birliktelik formuna yaklaşması, birbirinden bağımsız olgular olarak değil, aynı tarihsel-toplumsal dönüşümün farklı görünümleri olarak değerlendirilmelidir. Tam da bu noktada, Amman'ın aile sosyolojisinde kırılganlaşma kavramının hangi kavramsal temeller üzerinde yükseldiğini tartışmak önem kazanmaktadır. Nitekim onun yaklaşımında bu kırılganlaşma, tek bir nedene indirgenmemekte, modernleşme, sekülerleşme, toplumsallaşma, toplumsal cinsiyet ilişkileri, tüketim kültürü ve kentleşme gibi çok katmanlı süreçlerin bileşimi içinde ele alınmaktadır. Dolayısıyla Amman, ailede yaşanan dönüşümü yalnızca ahlaki çözülme ya da yalnızca yapısal değişim ekseninde değil, daha geniş bir medeniyet dönüşümünün parçası olarak okumaktadır.

Din, Kutsallık ve Aile

Amman (2010)'a göre aile ile din, birbirini yalnızca destekleyen değil, aynı zamanda karşılıklı olarak üreten iki temel toplumsal kurumdur. Aile, biyolojik ya da hukuki bir birlik olmanın ötesinde, dinî değerlerin gündelik hayatta somutlaştığı ve yeniden üretildiği bir anlam alanıdır. Din ise eş seçiminden aile içi ilişkilere, cinselliğin düzenlenmesinden kuşaklar arası yükümlülüklere kadar geniş bir normatif çerçeve sunar. Bu nedenle geleneksel ailede evlilik, yal-

nızca iki birey arasında kurulan bir sözleşme değil, kutsal referanslarla temellenen ve toplumsal bütünleşmeyi içeren bir bağ niteliği taşır. Modernleşme ile birlikte bu kutsallık zırhının zayıflaması, Amman'ın aile çözümlemelerinde merkezi bir yere sahiptir. Ona göre modern aile, cemaat bağları zayıflamış, bireysel tatmin ekseninde yeniden tanımlanmış ve bu nedenle daha kırılgan bir yapıya dönüşmüştür. Bu durum, boşanmayı ya da evlilik sorunlarını yalnızca bireysel tercih alanında değerlendirmeyi güçleştirir; nitekim ailede yaşanan her aşınma, daha geniş ölçekte kültürel ve medeniyet düzeyindeki dönüşümlerin de bir göstergesi olarak okunabilir.

Sekülerleşme ve Gündelik Hayatın Dönüşümü

Amman (2010)'ın analizlerinde sekülerleşme, dinin kamusal görünürlüğünün azalmasından ibaret dar bir süreç değildir. O, sekülerleşmeyi aile içi değerler, otorite ilişkileri, mahremiyet anlayışı ve toplumsal bağlar düzeyinde de gerçekleşen çok katmanlı bir dönüşüm olarak ele alır. Bu nedenle Türkiye bağlamında konuyu "açık" ve "örtük" sekülerleşme ayrımı ekseninde ele almanın daha doğru bi tutum olacağını düşünür. Açık sekülerleşme, geleneksel değerlerin bilinçli biçimde terk edilmesini ifade ederken, örtük sekülerleşmede ise; değer söylemi korunmasına rağmen gündelik hayat pratiklerinin dönüşmesiyle ortaya çıkan dolaylı bir değişimi anlatır. Bu ayrım, aile kurumunun bütünüyle çözülmesinden ziyade, daha kırılganlaşan ve gerilim üretmeye açık bir yapıya evrildiğini göstermektedir. Nitekim evlilik anlayışındaki değişim, boşanmanın görünürlüğünün artması, aile içi otorite yapılarının yeniden tanımlanması ve kuşaklar arası ilişkilerin farklılaşması bu dönüşümün somut alanlarıdır. Amman'ın yaklaşımı burada normatif bir yargıdan çok, sosyolojik bir dikkat önerir: Ailedeki değişim yalnızca görünür kurumsal düzeyde değil, gündelik hayatın içinde, kimi zaman çok daha örtük biçimlerde işlemektedir.

Modernleşme Eleştirisi ve Yapısal Gerilim

Amman (2010; 2023)'ın aile sosyolojisinde modernleşme, toplumun iç dinamiklerinden doğan doğal bir evrim değil, özellikle Türkiye'de belirli bir medeniyet tasavvurunun yukarıdan aşağıya taşınması olarak değerlendirilir. Bu süreçte Batı merkezli değerler sistemi, yerel ve dini kültürel örüntülerle gerilimli bir ilişki kurmaktadır. Aile kurumu da bu iki farklı medeniyet tasavvurunun kesişim noktasında yer aldığı için, söz konusu gerilimi en yoğun biçimde deneyimleyen alanlardan biri hâline gelmektedir. Bu nedenle ailenin kırılganlaşması, yalnızca içsel bir çözülme değil, aynı zamanda dışsal bir

medeniyet transferinin yarattığı yapısal baskının sonucudur. Türkiye'de geleneksel, modern ve postmodern unsurların eşzamanlı biçimde bir arada bulunması, aile yapısında da melez ve gerilimli bir görünüm ortaya çıkarmaktadır. Evlilik yaşının yükselmesi, ebeveyn otoritesinin zayıflaması, romantik beklentilerin güçlenmesi, çocuk sayısının azalması ve boşanma oranlarının artması gibi süreçler Amman'a göre bu gerilimin farklı tezahürleridir.

Tamamlayıcılık, Rol İlişkileri ve Toplumsal Cinsiyet

Amman (2012)'ın aile analizlerinde dikkat çeken bir diğer eksen, kadın ve erkek arasındaki tamamlayıcılık ilişkisidir. Ona göre geleneksel yapıda karşılıklı sorumluluk ve iş bölümü üzerinden kurulan bu ilişki, modern eşitlik ve benzeşme söylemleriyle yeniden tanımlanmakta; bu yeniden tanımlama kimi zaman tamamlayıcılıktan çok rekabet üreten bir zemine kaymaktadır. Bu durum, aile içi ilişkilerin anlam çerçevesini dönüştürerek yeni kırılganlık biçimleri doğurmaktadır.[9] Bu kırılganlık biçimleri de ailenin ontolojik statüsünü değiştirdiği için toplumsal yapıda sosyal çözülmeye neden olmaktadır. Burada vurgulanması gereken nokta, Amman'ın aileyi durağan ve ideal bir düzen olarak sunmamasıdır. Onun dikkat çektiği asıl husus, modern bireyciliğin aile kurumu üzerindeki çözündürücü etkileridir.

Toplumsallaşma, Kültürel Aktarım ve Aile Yapıları

Amman'ın aile sosyolojisinde toplumsallaşma (sosyalleşme) kavramı merkezi bir yer tutar. Aile, bireyin ilk ve en etkili sosyal çevresidir. Çocukların ve gençlerin düşünce tarzları, inançları ve tutumları büyük ölçüde aile içinde şekillenir. Özellikle ebeveyn etkisinin dinî yönelimler üzerindeki belirleyici rolü, Amman'ın aileyi yalnızca bir sevgi ve dayanışma birimi değil, aynı

[9] Amman'ın tamamlayıcılık ilişkisine dair değerlendirmesi, toplumsal cinsiyet tartışmaları bağlamında, eşitsizliği ve eril tahakkümü meşrulaştırabilecek bir yorum çerçevesine kapı aralayabileceği düşüncesiyle eleştirilmektedir. Bu eleştirinin yakın dönemdeki somut yansımalarından birine, 2024 yılında Sakarya Üniversitesi Kadın Araştırmaları ve Uygulamaları Merkez Müdürlüğünü yürüttüğüm sırada düzenlediğimiz "Toplumsal Cinsiyet ve Aile" temalı seminer serisi kapsamında tanıklık etme imkanı bulmuştum. Yoğun programına rağmen davetimize icabet ederek açılış dersini veren Amman'ın, ders esnasında katılımcılarla gerçekleştirdiği diyalog, söz konusu eleştirilerin akademik ve toplumsal karşılığını görünür kılmıştı. Bu vesileyle şu noktanın altını çizmek önemlidir. Amman, "tamamlayıcılık" ilkesine yöneltilen eleştirileri bütünüyle reddetmemekte; aksine bu ilkenin pratikte "hiyerarşik ilişki" üretebildiğine dair itirazları kayda değer bulmaktadır. Ancak Amman'a göre sorun, doğrudan doğruya kadın ile erkek arasındaki tamamlayıcılık fikrinin kendisinde değil, modern dünyanın toplumsal dinamiklerinde aranmalıdır. Amman, modernleşmenin bir yandan kadını geleneksel erkek rollerine yöneltebildiğini, diğer yandan erkeği kadının geleneksel rollerini değersiz görmeye sevk ettiğini; böylece hiyerarşik ilişkinin de tam bu rol çözülmesinden doğduğunu ileri sürmektedir. Bu nedenle onun yaklaşımında hiyerarşi, tamamlayıcılığın zorunlu sonucu değil, modernleşmenin cinsiyet rollerinde meydana getirdiği aşınmanın bir çıktısı olarak okunmalıdır.

zamanda bir habitus ve simgesel sermaye alanı olarak gördüğünü düşündürmektedir. Bu çerçevede aile, toplumdaki dini ya da seküler yönelimlerin de taşıyıcı zeminidir. Dolayısıyla ailede yaşanan dönüşüm, yalnızca tek bir kurumun dönüşümü değil, aynı zamanda toplumun zihniyet dünyasındaki simgesel sermayenin değişiminin de göstergesidir. Bu nedenle Amman, Türkiye'de artık tekil ve homojen bir "aile yapısı"ndan değil, farklı toplumsal sınıf, eğitim, gelir, kentleşme, kültürel yönelim ve dini hassasiyet düzeylerine göre farklılaşan "aile yapıları"ndan söz etmenin daha isabetli olduğunu belirtir (Arslantürk & Amman, 1999; Amman, 2023).

Tüketim Kültürü, Serbest Zaman ve Modern Yalnızlık

Amman (2007)'a göre modern medeniyetin belirleyici unsurlarından biri tüketim kültürü ve haz odaklı yaşam anlayışıdır. Ailenin ise süreklilik, sorumluluk ve fedakârlık gerektiren bir doğası vardır. Bu nedenle tüketim mantığı ile aile mantığı arasında yapısal bir gerilim bulunmaktadır. "serbest zaman uygarlığı" içinde şekillenen birey, bağlılık ve yükümlülükten çok kişisel tatmini önceleyen bir yönelim geliştirmektedir. Bu durum aileyi daha kırılgan, daha geçici ve daha işlevsel bir birliktelik biçimine yaklaştırmaktadır. Bununla birlikte modern toplumda aile bütünüyle önemini yitirmemektedir. Tam tersine mahalle, komşuluk ve geniş topluluk ağlarının zayıflaması, aileyi birey için son dayanma alanlarından biri haline getirmektedir. Bu nedenle Amman, aileyi hem kırılganlaşan hem de modern hayatın belirsizlikleri karşısında daha hayati bir koruma alanına dönüşen bir kurum olarak görmektedir. Ailenin modern birey için "son sığınak" niteliği kazanması, onun düşüncesinde önemli bir yer tutar.

Değerlendirme ve Sonuç

Türkiye'de Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı (2024-2028) kapsamında, aileyi güçlendirmeye dönük çok sayıda faaliyetin yürütülmesi 2025 yılının "Aile Yılı" olarak çerçevelenmesi,[10] ailenin artık yalnızca özel hayatla ilgili bir konu değil, kamusal politika düzeyinde ele alınan yapısal bir sorun olarak görüldüğünü göstermektedir. Benzer biçimde Milli Eğitim Bakanlığının okul şiddetini önlemeye yönelik genelge yayımlaması[11], bazı illerde 2025-2026 rehberlik hedefinin doğrudan "şiddeti önleme" olarak belirlenmesi ve lise öğrencileri arasında dijital ortamın en yaygın şid-

[10] Aile Yılı, https://aileyili.gov.tr/kategoriler/aile-yili-hakkinda/, Erişim Tarihi: 02.05.2026.
[11] Lise Öğrencileri Arasında Yürütülen "Şiddet Algısı Araştırması" Sonuçları Açıklandı, https://www.meb.gov.tr/lise-ogrencileri-arasinda-yurutulen-siddet-algisi-arastirmasi-sonuclari-aciklandi/haber/36505/tr, Erişim Tarihi: 04.05.2026.

det alanı olarak algılanması, aile, gençlik ve toplumsal kırılganlık arasındaki ilişkinin güncel Türkiye bağlamında yeniden düşünülmesini zorunlu kılmaktadır. Öte yandan davranışsal bağımlılıklar alanında internet bağımlılığı ve oyun bağımlılığının artık tedavi ve müdahale başlığı olarak kurumsal çerçevede ele alınması da, Amman'ın serbest zaman, toplumsallaşma ve kültürel çözülme arasında kurduğu bağın bugün daha görünür hale geldiğine işaret etmektedir.

Bu çerçevede Amman'ın aile sosyolojisine en önemli katkısı, aileyi modernleşme süreçlerinin edilgen bir sonucu olarak değil; sekülerleşme, kültürel dönüşüm, serbest zaman pratikleri ve medeniyet tasavvuru arasındaki gerilimlerin yoğunlaştığı dinamik bir analiz alanı olarak kavramlaştırmasıdır. Onun yaklaşımında aile, yalnızca özel hayatın sınırları içinde kalan bir kurum değil, toplumsal bütünleşmenin, değer aktarımının, ahlaki yönelimin ve kültürel sürekliliğin merkezinde yer alan kurucu bir yapıdır. Bu nedenle ailede gözlenen dönüşüm, yalnızca hane içi rollerin değişimi ya da ilişkilerin biçimsel dönüşümü olarak değil, daha geniş bir medeniyet krizinin toplumsal tezahürü olarak okunmalıdır. Bu okuma bugün Türkiye bağlamında daha da anlamlı hale gelmektedir; nitekim gençlik şiddeti, dijital zorbalık, davranışsal bağımlılıklar, aşırı bireyselleşme ve ilişkilerin işlevselleşmesi gibi olgular, aileyi yalnızca duygusal bir sığınak değil aynı zamanda toplumsal dayanıklılığın son eşiklerinden biri haline getirmiş görünmektedir. Bu noktada Amman'ın düşüncesi, ailedeki kırılganlaşmayı yalnızca "aile zayıflıyor" biçiminde betimleyen yüzeysel bir kaygı söyleminden ayırmaktadır. Asıl mesele, aile kurumunun çözülmesinden çok, aileyi anlamlı ve sürdürülebilir kılan ahlaki ve kültürel zeminin aşınmasıdır. Nitekim bugün Türkiye'de görünür hale gelen birçok toplumsal belirti, bu zemindeki aşınmanın farklı tezahürleri olarak yorumlanabilir: Gençlerin şiddetle kurduğu ilişkinin dijital ve fiziksel formlarda yoğunlaşması, kuşaklar arası aktarım kanallarının zayıflaması, serbest zamanın denetimsiz ve bağımlılık üreten mecralara kayması, aidiyet ilişkilerinin gevşemesi ve aile içi otorite ile rehberlik biçimlerinin belirsizleşmesi bunlardan bazılarıdır. Bu bağlamda Amman'ın işaret ettiği kültürel kırılma, artık yalnızca geleneksel değerlerin geri çekilmesi anlamına gelmemekte; yeni bir kırılma paradigmasına, yani anlamın parçalandığı, ilişkinin araçsallaştığı ve toplumsallaşmanın giderek daha fazla dijital ve denetimsiz alanlara devredildiği bir eşikten söz etmeyi gerekli kılmaktadır. Bu yorum, elbette doğrusal bir nostalji söylemi üretmek için değil, aile, gençlik ve toplumsal düzen arasındaki bağların hangi eksenlerde zayıfladığını daha dikkatli biçimde anlamak için önemlidir. Bu nedenle Amman'ın yaklaşımı eleştirel bir gözle yeniden düşünülmeyi de gerektirmektedir. Özellikle toplumsal cinsiyet, aile içi hiyerarşi ve

geleneksel yapının kendi eşitsizlik üretme kapasitesi bakımından onun çerçevesi, yeni çalışmalarla tamamlanmaya açıktır. Ancak bu durum, Amman'ın sunduğu kuramsal imkanı zayıflatmamaktadır. Tersine onun düşüncesi, aileyi sosyo-demografik planlama, bakım ve toplumsallaşma işlevleriyle sınırlayan dar sosyolojik yaklaşımların ötesine taşıyarak, aileyi değerlerin, normların, aidiyet biçimlerinin ve kolektif hafızanın kuşaklar arasında taşındığı asli bir toplumsal yapı olarak yeniden düşünmeye çağırmaktadır. Bugün tam da bu nedenle, aileyi güçlendirmeye yönelik resmi söylem ile sahada gözlenen şiddet, bağımlılık ve yabancılaşma biçimleri arasındaki açıklığın daha derinlemesine incelenmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak Amman'da aile, ne yalnızca korunması gereken donmuş bir gelenek kalıntısı ne de bütünüyle bireysel tercihlere dayalı geçici bir birliktelikdir. Aile, dönüşen ama aynı zamanda süreklilik de üreten, kırılganlaşan ama buna rağmen toplumsal dayanıklılık için merkezî önemini koruyan bir kurumdur. Türkiye'de aile temasının yeniden kamusal gündemin merkezine yerleştiği, okul şiddeti ve davranışsal bağımlılıklar gibi sorunların giderek daha görünür hale geldiği mevcut bağlamda, Amman'ın kavram haritası yalnızca tarihsel bir okuma değil, aynı zamanda güncel toplumsallaşma dinamiklerini anlayabilmek için de güçlü bir imkan sunmaktadır. Bundan sonraki araştırmalarda yapılması gereken, bu kavramsal hattı daha eleştirel, karşılaştırmalı ve bağlamsal bir analiz düzeyine taşımaktır. Başka bir ifadeyle mesele, aileyi idealize etmek ya da yalnızca kriz söylemi üretmek değil, aile, gençlik, serbest zaman, dijitalleşme, ahlaki düzen gibi konuları merhum Mehmet Tayfun Amman'ın miras bıraktığı özellikle kültürel ve dini kırılma kavramları üzerinden daha derinlikli biçimde tartışarak yeni bir sosyolojik açıklama zemini kurabilmektir. Ancak bu şekilde Türk toplumunda aileyi hem dönüşen hem de süreklilik üreten bir kurum olarak daha merkezi ve daha sahici bir teorik çerçevede anlamak mümkün olacaktır.

Kaynakça

Akyiğit, H. (2019). Prof. Dr. Mehmet Tayfun Amman ile tarih ve sosyoloji üzerine söyleşi. *Universal Journal of History and Culture*, 1(1), 59–62.

Amman, M. T. (2000). Spor sosyolojisi. H. C. İkizler (Ed.), *Sporda sosyal bilimler* içinde (ss. 85–149). Alfa Yayınları.

Amman, M. T. (2007). Yaşlılıkta serbest zaman faaliyetleri. M. F. Bayraktar (Ed.), *Yaşlılık dönemi ve problemleri* içinde (ss. 161–175). Ensar Neşriyat.

Amman, M. T. (2010). Türkiye'de ailenin açık ve örtük sekülerleşmesinin sosyolojik analizi. M. F. Bayraktar (Ed.), *Aile ve eğitim: Tartışmalı ilmî toplantı* içinde (ss. 41–70). Ensar Neşriyat.

Amman, M. T. (2012). Din sosyolojisi açısından toplumsal cinsiyet meselelerine ilişkin çözüm önerileri. *Dini ve toplumsal boyutlarıyla cinsiyet II: Tartışmalı ilmî ihtisas toplantısı* içinde (ss. 53–61). Ensar Yayınları.

Amman, M. T. (2015a). Miralay Doktor Hüseyin Remzi ve Ahlâk-ı Hamîdî. M. F. Bayraktar (Ed.), *Son dönem Osmanlı ahlâk terbiyecileri ve ahlâk terbiyesi* içinde (ss. 281–298). Ensar Neşriyat.

Amman, M. T. (2015b). Erol Güngör ve son dönem tefekkür hayatımız. *Türk tefekkür dünyası bilgi şöleni* içinde (Cilt 2, ss. 633–640). Pamukkale Üniversitesi Yayınları.

Amman, M. T. (2017). Anlamak ve arınmak: Sosyoloji ile tasavvuf arasında köprülerin kurulması. *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi, 1*(1), 18–22.

Arslantürk, Z., & Amman, M. T. (1999). Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Asad, T. (2015). *Dinin soykütükleri: Hıristiyanlıkta ve İslam'da iktidarın nedenleri ve disiplin* (A. A. Tekin, Çev.). Metis Yayınları.

Bachelard, G. (2008). *Yeni bilimsel tin* (A. Tümertekin, Çev.). İthaki Yayınları.

Bachelard, G. (2009). *Uygulamalı akılcılık* (E. Sarıkartal, Çev.). İthaki Yayınları.

Braudel, F. (2017). *Uygarlıkların grameri* (M. A. Kılıçbay, Çev.). İmge Kitabevi.

Bhabha, H. K. (2016). *Kültürel konumlanış* (T. Uluç, Çev.). İnsan Yayınları.

Canbaz, S. (2026). Mehmet Tayfun Amman'dan Bana Kalanlar-2: Medeniyetlerin çoğulluğu, medeniyet kırılması, ümmehat, şehir. *Millet Batı Trakya Türklerinin Gazetesi.*

Chakrabarty, D. (2012). *Avrupa'yı taşralaştırmak: Postkolonyal düşünce ve tarihsel farklılık* (İ. Cörüt, Çev.). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Eisenstadt, S. N. (2000). Multiple modernities. *Daedalus, 129*(1), 1–29.

Fanon, F. (2020). *Siyah deri, beyaz maskeler* (O. Türkay, Çev.). Metis Yayınları.

Foucault, M. (2011). *Bilginin arkeolojisi* (V. Urhan, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Huntington, S. P. (2008). *Medeniyetler çatışması ve dünya düzeninin yeniden kurulması* (M. Turhan & Y. Z. C. Soydemir, Çev.). Okuyan Us Yayınları.

İbn Haldun. (2023). *Mukaddime* (S. Uludağ, Haz.). Dergâh Yayınları.

Kaçmazoğlu, H. B. (2013). Türk Sosyolojisi Tarihi Üzerine Araştırmalar. Doğu Kitabevi.

Kuhn, T. S. (2017). *Bilimsel devrimlerin yapısı* (N. Kuyaş, Çev.). Kırmızı Yayınları.

Koselleck, R. (2004). *Futures past: On the semantics of historical time* (K. Tribe, Trans.). Columbia University Press.

Lorey, I. (2016). Kırılganların Yönetimi (N. Köklü, Çev.). Otonom Yayıncılık.

Malik bin Nebi. (2023). *İslami uyanışın şartları*. Ekin Yayınları.

Malik bin Nebi. (2001). *Kültür sorunu ve bir toplumun doğuşu*. Ankara Okulu Yayınları.

Röportaj Ekibi. (2023, 18 Mart). Prof. Dr. Mehmet Tayfun Amman ile ailenin kırılganlaşması ve boşanma üzerine. *Düşünce Dergisi*.

Said, E. W. (1999). *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark anlayışları* (B. Ülner, Çev.). Metis Yayınları.

Said, E. W. (2021). *Kültür ve emperyalizm* (N. Alpay, Çev.). Metis Yayınları.

Spivak, G. C. (2020). *Madun konuşabilir mi?* (E. Koyuncu, Çev.). Dipnot Yayınları.

Spengler, O. (2024). *Batı'nın çöküşü: Akşam ülkesinin yokuş aşağı gidişi* (K. Daniş, Çev.). Ketebe Yayınları.

Taylor, C. (2014). *Seküler çağ* (D. Körpe, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Toynbee, A. J. (1934–1961). *A study of history* (Vols. 1–12). Oxford University Press.